

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СКОТАРСТВА В УКРАЇНІ

Здійснено оцінку стану розвитку скотарства в Україні, відмічені основні проблеми галузі, вказані напрями їх вирішення з врахуванням цільових показників розвитку. Визначені стратегічні напрями вдосконалення системи державної підтримки галузі скотарства.

Постановка проблеми

Вирішення проблеми національної продовольчої безпеки безпосередньо пов'язується з необхідністю забезпечення ефективного та динамічного розвитку усіх галузей сільського господарства, зокрема скотарства, яке постачає незамінні продукти харчування, цінну сировину для харчової і переробної промисловостей. Поряд з цим, протягом останніх двох десятиліть спостерігається стійка тенденція до скорочення поголів'я великої рогатої худоби, що є суттєвою загрозою надійності продовольчого забезпечення держави. Така ситуація потребує обґрунтування стратегічних напрямів розвитку галузі та активізації відповідної державної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання стану і перспектив розвитку молочного скотарства, актуальних проблем інтенсифікації галузі, інноваційних аспектів її розвитку та основних напрямів підвищення ефективності виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах досліджені у працях П.К. Канінського [1], Л.П. Червінської, Ю.П. Козака [10], А.П.Лазаревича, В.О.Радченка [3], Р.О. Петренка [7]. У дослідженнях Н.С. Ляліна [4], Н.В. Оляднічук, В.С. Уланчука [5], Т.В. Панчук [6], П.Р. Пуцентейла [8], О.З. Томашівського [9], Н.Г. Копитець [2]. У працях зазначених авторів розкриті особливості механізму забезпечення сталого розвитку галузі м'ясного скотарства, підвищення прибутковості виробництва продукції скотарства в сільськогосподарських підприємствах, його інтенсифікації, визначені модельні варіанти умов виробництва у тваринництві та специфіка функціонування системи збуту продукції скотарства. Проте, піднята проблема потребує подальших ґрунтовних досліджень, спрямованих на пошук шляхів відродження галузі.

Метою дослідження є оцінка сучасного стану та обґрунтування стратегічних напрямів розвитку галузі скотарства в Україні. *Об'єктом* дослідження є процес розвитку галузі вітчизняного скотарства.

Методика дослідження

Теоретичною і методологічною основою дослідження є системний підхід, за допомогою якого ідентифіковано сучасні проблеми розвитку галузі скотарства в Україні та визначено стратегічні перспективи її розвитку. При проведенні дослідження застосовано методи: системного аналізу (для комплексного врахування факторів, які впливають на функціонування галузі скотарства);

абстрактно-логічний (для теоретичних узагальнень результатів аналітичних розрахунків і формування висновків).

Результати досліджень

Протягом 2000–2011 рр. поголів'я великої рогатої худоби в Україні скоротилося на 6132,1 тис. голів, або в 2,4 раза. При цьому, поголів'я корів зменшилося в 2,1 раза з 5431,0 тис. голів до 2631,2 тис. голів (табл. 1).

Якщо за молоком та молочними продуктами Україна ще залишається потужним експортером, то по м'ясу, зокрема яловичини і телятини, держава стає усе більшою мірою залежною від імпорту (табл. 2). Обсяг споживання яловичина і телятини у розрахунку на 1 особу становить всього 9,8 кг в рік при рекомендованій раціональній нормі 25 кг.

У цих умовах нагальною стає необхідність формування та реалізації національної стратегії розвитку скотарства, яка повинна бути направлена на збільшення частки вітчизняного виробництва продукції галузі у формуванні м'ясних і молочних ресурсів відповідно до науково обґрунтованих норм споживання, підвищення конкурентоспроможності й інвестиційної привабливості галузі. Реалізація стратегії розвитку скотарства вимагає здійснення комплексу соціально-економічних, організаційно-технічних, технологічних, селекційних, законодавчих рішень для забезпечення стійкого зростання вітчизняного виробництва продукції скотарства його експортної спрямованості.

Найважливішим елементом стійкого розвитку скотарства, підвищення його конкурентоспроможності має стати державна підтримка на загальнодержавному і регіональному рівнях. Стратегія, насамперед, має бути направлена на досягнення цілей державної аграрної політики, пов'язаних із соціально-економічним розвитком держави, забезпеченням її продовольчої безпеки і виходом вітчизняної продукції скотарства на зовнішній ринок.

Таблиця 1. Динаміка поголів'я ВРХ та виробництво продукції тваринництва в Україні у 2000–2010 рр.

Рік	Поголів'я великої рогатої худоби, тис. гол.		Виробництво продукції тваринництва	
	усього	у т. ч. корови	м'ясо (у забійній вазі), тис. т	молоко, тис. т
2000	10626,5	5431,0	1662,8	12657,9
2001	9423,7	4958,3	1517,4	13444,2
2002	9421,1	4918,1	1647,9	14142,4
2003	9108,4	4715,6	1724,7	13661,4
2004	7712,1	4283,5	1599,6	13709,5
2005	6902,9	3926,0	1597,0	13714,4
2006	6514,1	3635,1	1723,2	13286,9
2007	6175,4	3346,7	1911,7	12262,1
2008	5490,9	3095,9	1905,9	11761,3
2009	5079,0	2856,3	1917,4	11609,6
2010	4826,7	2736,5	2059,0	11248,5
2011	4494,4	2631,2	1662,8	12657,9

Джерело: за даними Державної служби статистики України.

У сучасних умовах ключовими проблемами розвитку галузі є: недостатня частка власного виробництва м'яса і молока у формуванні відповідного балансу країни, що не забезпечує необхідний рівень її продовольчої безпеки; нарощування імпорту м'ясної і молочної продукції, неконкурентоспроможність вітчизняної галузі скотарства у порівнянні з аналогічним сектором країн з розвиненим скотарством; недостатній рівень розвитку племінної бази скотарства і інфраструктури відповідного ринку, високий ступінь зносу основних виробничих фондів галузі; негармонізованість вітчизняного ветеринарного законодавства з міжнародними нормами і правилами, що обмежує можливості експортної стратегії вітчизняного скотарства.

Таблиця 2. Баланс м'яса в Україні у 2008–2010 рр., тис. тонн

Показник	2008 р.		2009 р.		2010 р.	
	м'ясо – всього	в т.ч. яловичина і телятина	м'ясо – всього	в т.ч. яловичина і телятина	м'ясо – всього	в т.ч. яловичина і телятина
Виробництво	1906	480	1917	453	2059	428
Зміна запасів на кінець року	76	12	16	2	-3	-8
Імпорт	550	38	439	14	378	25
Всього ресурсів	2380	506	2340	465	2440	461
Експорт	28	18	40	20	48	13
Витрачено на нехарчові цілі (на корм, втрати та ін.)	12	1	10	1	8	1
Фонд споживання	2340	487	2290	444	2384	447
у розрахунку на 1 особу, кг	50,6	10,5	49,7	9,6	52,0	9,8

Джерело: за даними Державної служби статистики України.

Вирішити ці проблеми можливо лише в умовах формування відповідної державної політики, орієнтованої на створення дієвого захисту вітчизняного виробництва м'яса і молока на основі диференційованих плаваючих квот, що дозволяють більш оперативно забезпечувати щорічне нарощування обсягів власної сировини з адекватним щорічним скороченням її імпорту. Також необхідна розробка довгострокового прогнозу виробництва основних видів продукції скотарства, формування ключових напрямів державної підтримки розвитку його підгалузей, первинної переробки худоби, виробництва комбікормів, розробки регіональних програм розвитку скотарства і сімейних ферм скотарств на базі особистих господарств населення.

Одним з важливих напрямів успішного розвитку скотарства є використання можливостей кооперації малих форм господарювання з крупними виробниками.

Також кооперація фермерів та особистих господарств населення дозволить сформувати високоефективні інтегровані структури, що забезпечать виробництво продукції з високою доданою вартістю, конкурентоздатною на внутрішньому та зовнішньому ринках.

У перспективі поліпшення соціально-економічного стану в державі забезпечить збільшення доходів населення і відповідне зростання попиту на продукти тваринного походження. При цьому скотарство має розвиватися на інноваційній основі з широким залученням кращих вітчизняних і зарубіжних технологій, селекційних досягнень. Заходи державної підтримки галузі мають концентруватися на підтримці високотехнологічних виробництв, стимулювання реалізації регіональних модернізаційних програм, проектів, здатних прискорити перехід галузі до якісно нового технологічного рівня, що дозволить вийти на забезпечення нової якості життя і скласти конкуренцію на світовому ринку продуктів тваринного походження. Пріоритетну державну підтримку має отримати спеціалізоване скотарство, яке не вимагає великих капітальних вкладень, значних об'ємів використання зернофуражу і базується на значних можливостях відгодівлі на основі ефективного використання луків і пасовищ.

Розвиток скотарства має бути забезпечений на основі реалізації скоординованих дій органів виконавчої влади суб'єктів держави, галузевих союзів виробників і переробників тваринницької продукції за рядом основних напрямів. Одним з таких напрямів є модернізація об'єктів скотарства і розвиток відповідної кормової бази, що стане основою зростання виробництва і обов'язковим елементом державної підтримки у всіх галузевих і регіональних програмах. Найбільш принциповими напрямами стають технічне переоснащення кормозаготівельного комплексу, модернізація комбикормових заводів, цехів, введення мережі виробничих майданчиків промислового типу з відгодівлі великої рогатої худоби, комплексів з первинної переробки худоби на основі інноваційних ресурсозберігаючих технологій, залучення вітчизняних і зарубіжних інвесторів. Також необхідна оптимізація концентрації переробних виробництв не тільки поблизу основних споживачів тваринницької продукції – великих міст і промислових центрів, але і їх розміщення на основних напрямках вантажопотоку зерна – поблизу перевалочних баз, крупних зерносховищ, портів.

Наступним напрямом державної політики має стати підвищення генетичного потенціалу продуктивності порід худоби, які розводяться в Україні, на основі використання кращих вітчизняних і зарубіжних селекційних досягнень. Це надасть змогу забезпечити підгалузі скотарства конкурентоздатним вітчизняним селекційним матеріалом і уникнути залежність від імпорту. Також необхідна адаптація вітчизняної системи племінної справи до вимог міжнародних норм і правил у сфері племінної діяльності, формування оптимальної мережі селекційно-генетичних центрів в регіонах і переведення селекційно-племінної роботи на якісно новий технологічний і генетичний рівень.

Досягнення поставлених цілей також сприятиме підвищенню рівня наукового забезпечення галузі на основі технічного переоснащення її провідних галузевих наукових центрів, стимулювання впровадження інноваційних розробок у вигляді новітніх технологій виробництва, переробки тваринницької продукції і безпечної утилізації відходів, ефективних біотехнологічних методів і способів прискороного відтворення відгодівельного м'ясного поголів'я худоби. Доцільним є підвищення ролі і потенціалу малих форм господарювання у виробництві високоякісної яловичини, збільшення поголів'я великої рогатої худоби м'ясних порід на основі розвитку сімейних м'ясних тваринницьких ферм на базі господарств населення, створення з їх участю сільськогосподарських кооперативів. Це значною мірою сприятиме освоєнню деградованих сінокосів і пасовищ, частковому зменшенню безробіття, поліпшенню демографічної ситуації на селі і підвищенню якості життя сільського населення.

Реалізація експортного потенціалу є одним з пріоритетних напрямів розвитку скотарства, оскільки Україна має вагомі стратегічні передумови для переходу від імпортера до потужного експортера м'яса на світовому продовольчому ринку: наявність великих сприятливих для розвитку скотарства територій; близькість до найбільш перспективних зарубіжних ринків збуту; значні земельні і водні ресурси, розвинене рослинництво, комбікормова промисловість, можливість нарощування виробництва.

Висновки. Можливість відродження національного скотарства базується на комплексному і інноваційному підході до його розвитку, що передбачає необхідність вирішення завдань підвищення інвестиційного потенціалу галузі, оновлення виробничої бази, будівництва, реконструкції і модернізації підприємств, освоєння нових ресурсозберігаючих і наукоємких технологій виробництва й переробки сировини, екологічно безпечної утилізації відходів скотарства, а також якісного поліпшення кормової бази; розробки стандартів на продукцію, гармонізації законодавства у сфері ветеринарії з міжнародними нормами і правилами з урахуванням режиму максимального сприяння для експорту сировини та продуктів його переробки.

Література

1. Канінський П.К. Молочне скотарство Полісся: стан і перспективи розвитку. Монографія / П.К. Канінський, П.В. Шваб. – К.: ННЦ "ІАЕ", 2009. – 236 с.
2. Копитець Н.Г. Функціонування системи збуту продукції скотарства: теорет.-практ. аспект: Монографія / Н.Г. Копитець. – К.: Ін-т аграр. економіки, 2007. – 210 с.
3. Лазаревич А.П. Актуальні проблеми інтенсифікації молочного скотарства в Криму / А.П. Лазаревич, В.О. Радченко // Вісн. аграр. науки. – 2007. – №1. – С. 54–57.

4. Ляліна Н.С. Механізм підвищення прибутковості виробництва продукції скотарства в сільськогосподарських підприємствах: автореф. дис... канд. екон. наук / Н.С. Ляліна; Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В.Докучаєва. – Х., 2009. – 20 с.
  5. Оляднічук Н.В. Інтенсифікація галузей тваринництва у сільськогосподарських підприємствах. Монографія / Н.В. Оляднічук, В.С Уланчук. – Умань: Вид. "Сочінський", 2010.
  6. Панчук Т.В. Модельні варіанти умов виробництва у тваринництві / Т.В. Панчук // Актуал. пробл. економіки. – 2008. – N 12. – С. 66–71.
  7. Петренко Р.О. Основні напрями підвищення ефективності виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Р.О. Петренко; Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. – Х., 2010. – 20 с.
  8. Пуцентейло П.Р. Організаційно-економічний механізм забезпечення сталого розвитку галузі м'ясного скотарства / П.Р. Пуцентейло // Актуал. пробл. економіки. – 2011. – № 3. – С. 80–85.
  9. Томашівський О.З. Розвиток регіонального ринку продукції скотарства: автореф. дис... канд. екон. наук / О.З. Томашівський; Львів. нац. аграр. ун-т. – Л., 2009. – 20 с.
  10. Червінська Л.П. Інноваційні аспекти та перспективи розвитку молочного скотарства / Л.П. Червінська, Ю.П. Козак // Пробл. науки. – 2009. – № 1. – С. 20–26.
-
-